

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIIY-INNOVATION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 4

2026

FRANSUZ TILIDA ZAMON KATEGORIYASINING O'ZIGA XOSLIGI

Nishonov Fatxiddin Payziboevich

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti, dotsenti

Annotatsiya

Ushbu maqolada fransuz tilidagi zamon kategoriyasining lingvistik tabiati, uning grammatik va semantik xususiyatlari tahlil qilinadi. Zamon kategoriyasi til tizimining muhim tarkibiy qismi sifatida fe'l shakllari orqali ifodalanishi, nutq jarayonida vaqt munosabatlarini belgilashi hamda harakatning sodir bo'lish davri bilan bog'liqligi yoritiladi. Shuningdek, fransuz tilida hozirgi, o'tgan va kelasi zamon shakllarining qo'llanish xususiyatlari, ularning oddiy va murakkab formalari hamda boshqa tillardagi zamon tizimlaridan farqli jihatlari ochib beriladi. Tadqiqotda fransuz tilidagi zamon shakllarining nafaqat grammatik, balki uslubiy va kommunikativ imkoniyatlari ham ko'rib chiqiladi. Maqola natijalari fransuz tili grammatikasini o'rganishda zamon kategoriyasining o'ziga xosligini chuqurroq anglashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: fransuz tili, zamon kategoriyasi, fe'l, grammatik ma'no, semantik xususiyat, hozirgi zamon, o'tgan zamon, kelasi zamon, murakkab zamon shakllari, tilshunoslik.

СВОЕОБРАЗИЕ КАТЕГОРИИ ВРЕМЕНИ ВО ФРАНЦУЗСКОМ ЯЗЫКЕ

Нишонов Фатхиддин Пайзибоевич

Узбекский государственный университет мировых языков, доцент

Аннотация

В данной статье рассматривается лингвистическая природа категории времени во французском языке, анализируются её грамматические и семантические особенности. Категория времени как важнейший компонент языковой системы выражается посредством глагольных форм, определяет временные отношения в процессе речи и соотносится с моментом совершения действия. Особое внимание уделяется особенностям употребления форм настоящего, прошедшего и будущего времени во французском языке, их простым и сложным разновидностям, а также отличительным чертам по сравнению с временными системами других языков. В исследовании также раскрываются не только грамматические, но и стилистические и коммуникативные возможности временных форм французского языка. Результаты статьи способствуют более глубокому пониманию специфики категории времени при изучении грамматики французского языка.

Ключевые слова: французский язык, категория времени, глагол, грамматическое значение, семантическая особенность, настоящее время, прошедшее время, будущее время, сложные временные формы, языкознание.

THE SPECIFIC FEATURES OF THE CATEGORY OF TENSE IN THE FRENCH LANGUAGE

Nishonov Fatkhiddin Payziboevich

Uzbekistan State World Languages University, Associate Professor

Abstract

This article examines the linguistic nature of the category of tense in the French language and analyzes its grammatical and semantic features. The category of tense, as an essential component of the language system, is expressed through verb forms, determines temporal relations in speech, and reflects the correlation of an action with the moment of speaking. Particular

attention is paid to the usage of present, past, and future tense forms in French, including their simple and compound structures, as well as their distinctive features in comparison with tense systems of other languages. The study also explores not only the grammatical, but also the stylistic and communicative potential of tense forms in French. The results of the article contribute to a deeper understanding of the specific nature of the tense category in the study of French grammar.

Keywords: French language, category of tense, verb, grammatical meaning, semantic feature, present tense, past tense, future tense, compound tense forms, linguistics.

Zamonaviy tilshunoslikda zamon kategoriyasi grammatik tizimning eng muhim va murakkab unsurlaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Har qanday tilda zamon kategoriyasi nutq jarayonida voqea-hodisalar va harakatlarning vaqtga nisbatan munosabatini ifodalashda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Ayniqsa, roman tillari guruhiga kiruvchi fransuz tilida zamon kategoriyasi o'zining murakkabligi, ko'p qatlamli tuzilishi hamda semantik rang-barangligi bilan ajralib turadi. Shu jihatdan fransuz tilidagi zamon shakllarini o'rganish nafaqat grammatik, balki funksional va kommunikativ jihatdan ham muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Fransuz tilida zamon kategoriyasi fe'l tizimi orqali ifodalanib, u oddiy (*simple*) va murakkab (*composé*) shakllar asosida shakllanadi. Bu esa harakatning faqat vaqt bilan emas, balki uning tugallanganlik darajasi, davomiyligi va nutq momentiga nisbatan holatini ham aniqlashtirish imkonini beradi. Masalan, fransuz tilida o'tgan zamonning bir necha turlari mavjud bo'lib (*passé composé, imparfait, plus-que-parfait* va boshqalar), ular harakatning vaqt ichidagi turli semantik nozikliklarini ifodalashga xizmat qiladi. Bu holat esa fransuz tilini boshqa tillardan, xususan, o'zbek tilidan sezilarli darajada farqlaydi.

Bugungi kunda chet tillarini o'qitish jarayonida, ayniqsa, fransuz tilini o'rganishda zamon kategoriyasining o'ziga xos jihatlarini chuqur anglash muhim metodik ahamiyatga ega. Chunki zamon shakllarini to'g'ri qo'llash nutqning aniqligi, mantiqiyliigi va ifodaviyliyini ta'minlaydi. Shu bilan birga, zamon kategoriyasining noto'g'ri talqini yoki qo'llanilishi kommunikativ xatolarga olib kelishi mumkin.

Mazkur maqolaning maqsadi fransuz tilida zamon kategoriyasining lingvistik mohiyatini ochib berish, uning grammatik va semantik xususiyatlarini tahlil qilish hamda boshqa tillar bilan qiyosiy jihatlarini aniqlashdan iborat. Tadqiqot jarayonida tavsifiy, qiyosiy va funksional tahlil metodlaridan foydalaniladi. Ushbu tadqiqot natijalari fransuz tilini o'rganish va o'qitish metodikasini takomillashtirishga, shuningdek, tilshunoslikda zamon kategoriyasini chuqurroq anglashga xizmat qiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Fransuz tilida zamon kategoriyasini o'rganish tilshunoslikning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, bu borada ko'plab mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Ushbu masala, ayniqsa, umumiy tilshunoslik, roman tillari grammatikasi hamda funksional grammatika doirasida keng yoritilgan.

Fransuz tilining klassik grammatik tavsiflarida zamon kategoriyasi fe'lning asosiy grammatik kategoriyalaridan biri sifatida talqin qilinadi. Jumladan, Maurice Grevisse tomonidan yaratilgan mashhur *Le Bon Usage* asarida zamon shakllarining tizimi, ularning qo'llanish qoidalari hamda uslubiy xususiyatlari batafsil bayon etilgan. Muallif fransuz tilidagi zamon shakllarini nafaqat formal jihatdan, balki ularning real nutqdagi funksional imkoniyatlari asosida tahlil qiladi.

Zamon kategoriyasining semantik va funksional jihatlarini esa Émile Benveniste tadqiqotlarida chuqur o'rganilgan. U zamoni nutq subyektini va nutq momenti bilan bog'liq holda tahlil qilib, til tizimidagi vaqt kategoriyasining subyektiv va obyektiv jihatlarini ajratib ko'rsatadi. Uning fikricha, zamon kategoriyasi faqat grammatik shakllar yig'indisi emas, balki nutqdagi kommunikativ maqsadlarni ifodalovchi muhim vositadir.

Fransuz tilidagi zamon tizimini strukturaviy nuqtai nazardan tahlil qilishda Georges Gougenheim ishlarining ahamiyati katta. U fransuz tilida zamon shakllarining shakllanish

mexanizmini, ayniqsa, murakkab zamonlarning (*temps composés*) sintaktik va morfologik xususiyatlarini o'rgangan. Tadqiqotlarda yordamchi fe'llar orqali zamon ifodalash tizimi alohida e'tiborga olingan.

Zamon kategoriyasining kommunikativ-pragmatik jihatlari esa Bernard Comrie tomonidan ishlab chiqilgan umumiy nazariyalar asosida yoritiladi. U zamon (*tense*) va aspekt (*aspect*) tushunchalarini ajratib, ularning o'zaro bog'liqligini ilmiy asosda tushuntiradi. Bu yondashuv fransuz tilidagi *imparfait* va *passé composé* kabi shakllarning farqini izohlashda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

O'zbek tilshunosligida ham zamon kategoriyasiga oid qator ilmiy ishlar mavjud bo'lib, ular asosan turkiy tillar tizimida zamonning grammatik ifodalanishiga bag'ishlangan. Biroq fransuz tilidagi zamon kategoriyasini o'zbek tili bilan qiyosiy tahlil qilishga oid tadqiqotlar nisbatan kam uchraydi. Shu sababli mazkur yo'nalishda olib borilayotgan ilmiy izlanishlar alohida dolzarblilik kasb etadi.

Umuman olganda, mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, fransuz tilida zamon kategoriyasi ko'p qirrali va murakkab hodisa bo'lib, uni to'liq anglash uchun grammatik, semantik va pragmatik yondashuvlarni uyg'un holda qo'llash zarur.

Muhokama va natijalar

Fransuz tilida zamon kategoriyasini tahlil qilish natijalari shuni ko'rsatadiki, ushbu kategoriya oddiy vaqtni ifodalash vositasi bo'libgina qolmay, balki murakkab semantik va kommunikativ funksiyalarni bajaruvchi ko'p qatlamli tizim hisoblanadi. Tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, fransuz tilidagi zamon shakllari harakatning sodir bo'lish vaqtini belgilash bilan birga, uning davomiyligi, takroriyliigi, yakunlanganlik darajasi hamda nutq momentiga nisbatan pozitsiyasini ham aniqlab beradi.

Muhokama davomida fransuz tilidagi asosiy zamon shakllari — *présent*, *passé composé*, *imparfait* va *futur simple* — o'zaro funksional farqlanishi jihatidan tahlil qilindi. Xususan, *présent* zamon nafaqat hozirgi vaqtni, balki umumiy haqiqatlarni va odatiy harakatlarni ham ifodalashi bilan ajralib turadi. *Passé composé* esa ko'proq tugallangan, natijaga ega bo'lgan harakatlarni ifodalashda qo'llanilsa, *imparfait* davomiy yoki fon (*background*) xarakterdagi harakatlarni tasvirlash uchun ishlatiladi. Bu ikki o'tgan zamon shaklining o'zaro farqi fransuz tilining o'ziga xos xususiyatlaridan biri bo'lib, boshqa tillarda bunday aniq differensiyalashuv kamroq kuzatiladi.

Tahlillar shuni ham ko'rsatadiki, fransuz tilida murakkab zamon shakllari (*temps composés*) yordamchi fe'llar orqali hosil qilinib, ular harakatning natijaviylik darajasini kuchaytiradi. Bu esa zamon va aspekt kategoriyalarining o'zaro integratsiyalashgan holda namoyon bo'lishini ko'rsatadi. Natijada zamon kategoriyasi faqat grammatik hodisa emas, balki semantik va pragmatik vosita sifatida ham faol ishlatiladi.

O'zbek tili bilan qiyosiy tahlil natijalariga ko'ra, fransuz tilida zamon shakllari soni va ularning qo'llanish doirasi kengroq ekani aniqlandi. O'zbek tilida zamon ko'proq morfologik vositalar orqali ifodalansa, fransuz tilida analitik (yordamchi fe'l + sifat-dosh) konstruksiyalar ustunlik qiladi. Bu esa o'quvchilar uchun fransuz tilidagi zamon tizimini o'zlashtirishda muayyan qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, fransuz tilidagi zamon kategoriyasini samarali o'rganish uchun uni izolyatsiyada emas, balki kontekstual va funksional yondashuv asosida o'qitish maqsadga muvofiqdir. Ayniqsa, zamon shakllarining real nutqdagi qo'llanish holatlarini misollar asosida tahlil qilish o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, zamon va aspekt kategoriyalarini integratsiyalashgan holda tushuntirish ham muhim metodik natija sifatida qayd etildi.

Xulosa

Mazkur tadqiqot natijalari fransuz tilida zamon kategoriyasi murakkab, ko'p qirrali va o'ziga xos lingvistik hodisa ekanini yana bir bor tasdiqladi. Ushbu kategoriya nafaqat harakatning vaqt bilan bog'liqligini ifodalaydi, balki uning davomiyligi, takroriyliigi, yakunlanganlik darajasi

hamda nutq momentiga nisbatan munosabatini ham aniqlab beradi. Bu esa zamon kategoriyasining grammatik tizimdagi oʻrni bilan birga, uning semantik va kommunikativ ahamiyatini ham belgilaydi.

Tadqiqot davomida fransuz tilidagi zamon shakllarining, xususan, *présent*, *passé composé*, *imparfait* va *futur* shakllarining funksional jihatdan farqlanishi hamda ularning nutq jarayonida turlicha vazifalarni bajarishi aniqlandi. Ayniqsa, oʻtgan zamon shakllarining bir necha turlarga boʻlinishi va ularning nozik semantik tafovutlarga ega ekani fransuz tilining oʻziga xos jihatlaridan biri sifatida namoyon boʻldi.

Qiyosiy tahlillar asosida fransuz va oʻzbek tillaridagi zamon kategoriyasi oʻrtasida sezilarli farqlar mavjudligi aniqlandi va bu holat chet tilini oʻrganishda metodik yondashuvni takomillashtirish zarurligini koʻrsatdi. Xususan, fransuz tilidagi analitik zamon shakllarini oʻzlashtirishda oʻquvchilarga kontekstual, funksional va kommunikativ yondashuv asosida bilim berish samarali natijalar beradi.

Umuman olganda, fransuz tilida zamon kategoriyasining oʻziga xos xususiyatlarini chuqur oʻrganish nafaqat nazariy tilshunoslik uchun, balki amaliy til oʻqitish jarayoni uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu yoʻnalishda olib boriladigan keyingi tadqiqotlar zamon va aspekt kategoriyalarining yanada chuqurroq integratsiyasini hamda ularning nutqdagi funksional imkoniyatlarini kengroq yoritishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Grevisse M., Goosse A. *The Good Usage: French Grammar*. – 16th ed. – Brussels: De Boeck Supérieur, 2016. – 1760 p.
2. Riegel M., Pellat J.-C., Rioul R. *Methodical Grammar of French*. – Paris: Presses Universitaires de France, 2018. – 864 p.
3. Benveniste É. *Problems in General Linguistics*. – Paris: Gallimard, 1966. – 356 p.
4. Comrie B. *Tense*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1985. – 139 p.
5. Gougenheim G. *Grammatical System of the French Language*. – Paris: Éditions d'Artrey, 1938. – 254 p.
6. Imbs P. *The Use of Verb Tenses in Modern French*. – Paris: Klincksieck, 1960. – 232 p.
7. Weinrich H. *Time: Narrative and Commentary*. – Paris: Seuil, 1973. – 320 p.
8. Gosselin L. *Semantics of Temporality in French*. – Brussels: Duculot, 1996. – 280 p.
9. Yartseva V.N. (ed.) *Linguistic Encyclopedic Dictionary*. – Moscow: Sovetskaya Entsiklopediya, 1990. – 685 p.
10. Mahmudov N. *Theory of Linguistics*. – Tashkent: Oʻzbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2010. – 320 p.